
СКЛАДАННЕ СПЕЦЫЯЛЬНЫХ АДНАКАНЦЭПТНЫХ СЛОЎНІКАЎ ЯК СПОСАБ КЛАСІФІКАЦЫІ ШМАТЛІКІХ ЗНАЧЭННЯЎ БАЗАВЫХ, ПАКЕТНЫХ ПАНЯЦЦЯЎ

Вячаслаў ШЧЭРБІН
(Мінск, Беларусь)

У артыкуле аналізуюцца фактары фарміравання полісемічнасці тэрміна. Робіцца выснова аб прынцыповай немагчымасці дасягнення поўнай адназначнасці тэрміна. Разглядаецца канцэптуальная аснова паняццёвага зместу тэрміна. Абгрунтоўваецца неабходнасць моўнай і паняццёвай сістэматызацыі тэрміналогіі. Падаецца класіфікацыя спецыяльных канцэптуарыяў розных тыпаў (агульнанавуковых, вузкадысцыплінарных, дыскурсіўных і аднаканцэптных). Абгрунтоўваецца выснова аб тым, што спецыяльныя аднаканцэптныя слоўнікі з'яўляюцца найбольш адэкватным спосабам апісання і сістэматызацыі паняццёвага зместу базавых канцэптаў (такіх, як *Грамадства, Культура, Навука, Эканоміка* і інш.).

Ключавыя словы: тэрмін, полісемія тэрміна, канцэптуальная аснова тэрміна, тыпы спецыяльных канцэптуарыяў, аднаканцэптны слоўнік.

COMPOSING OF SPECIAL SINGLE-CONCEPT DICTIONARIES AS A CLASSIFICATION METHOD OF MULTIPLE MEANINGS OF BASIC, PACKAGE CONCEPTS

Vyacheslav SHCHERBIN
(Minsk, Belarus)

The article analyses the factors of polysemantic term formation. It concludes that it is impossible in principle to achieve full unambiguousness of a term. The article considers a conceptual basis of term meaning and grounds the necessity to systematize linguistic and conceptual terminology. The classification of special conceptuaries of various types (general scientific, branch, discursive and single-conceptual) is also presented. It is deduced that special single-concept dictionaries are the most adequate way of describing and systematizing the content of basic concepts (such as *Society, Culture, Science, Economics*, etc.).

Key words: term, term polysemy, conceptual basis of a term, types of special conceptuaries, single-concept dictionary.

У сучаснай навуцы не сціхаюць спрэчкі з удзелам тэрміназнаўцаў, грамадазнаўцаў, прыродазнаўцаў і іншых груп навукоўцаў вакол катэгорый адназначнасці і неадназначнасці (полісеміі) тэрміна. Разгляд гэтых спрэчак варта распачаць з выказвання А.А. Брагінай, у якім, як у кроплі вады акіян, адлюстраваліся супярэчлівыя якасці тэрмінаў (іх непазбежная полісемічнасць і адначасова імкненне да адназначнасці ў кожным канкрэтным выпадку іх ужывання):

"Полісемія для тэрміна і ў жорсткіх тэрміналагічных межах, і у неспецыяльным маўленні – з'ява натуральная, але якая абцяжарвае зносіны, разуменне, спецыяльную намінацыю. Адценне значэння ў тэрміне, як і іншыя асаблівасці звычайнага слова (сінанімія, полісемія) у камунікатыўным плане проціпаказана тэрміну, але выяўляецца ў плане выразнасці і цягне тэрмін з замкнёнай сістэмы спецыяльных рэгулярных і адназначных лясем у адчыненную незамкнёную лексічную сістэму натуральнай мовы. У гэтым – семантычная дваістасць тэрміна: слова, створанага "па дамоўленасці", і слова – звычайнага ў мове" (Брагіна 2006, 136).

Адзначаная вышэй семантычная дваістасць тэрміна, уласцівая яму полісемічнасць абумоўлена не толькі дзеючай тэндэнцыяй да збліжэння звычайнага, агульнаўжывальнага слова і навуковага тэрміна (згадаем, у якасці найбольш відавочнага прыкладу, вядомыя словы з

песні Віктара Цоя: "Зорка па імені Сонца"). Фарміраванню полісемічнасці тэрміна спрыяе цэлы шэраг фактараў:

1) выкарыстанне тэрміна ў розных кантэкстах і розных тыпах дыскурсаў з крыху іншымі мэтамі і функцыямі:

"Што датычыцца дыскурсіўнай полісемантызацыі тэрміналогіі, то яна выклікаецца трыма фактарамі: дывергентным разуменнем катэгорый, тэхналагічнымі і сацыялагічнымі іннавацыямі, натуральнымі зменамі мовы" (Татарінов 2006, 322);

2) працэсу полісемантызацыі тэрміналогіі таксама спрыяе бесперапыннае развіццё навуковых ведаў, пад уплывам якога семантыка тэрмінаў увесь час змяняецца:

"Мы павінны прызнаць, што нашы веды пра Свет не ўкладваюцца ў жорстка вызначаемую тэрміналогію. Пашырэнне нашых ведаў бесперапынку прыводзіць да размытасці ўяўлення аб вывучаемай з'яве. Навуковымі ведамі становіцца бесперапынку развітаемае навукова абгрунтаванае няведанне. А інакш як бы мы спраўляліся з абмежавальнай тэрэмай Г'эдэля?" (Налимов 1994, 48-49);

3) семантычная неадназначнасць ці нават семантычная недакладнасць тэрміна выступае яго неад'емнай рысай, якая з'яўляецца істотным бокам яго сімвалізму, што дапамагае навукоўцам вырашаць гнасеалагічныя праблемы:

"На самой справе любое паняцце ў фізіцы (а магчыма, і ў матэматыцы) мае пэўную мяжу дакладнасці свайго азначэння – гэта і ёсць адзін з самых істотных бакоў іх сімвалізму. Паняцці і мова павінны быць у пэўнай ступені недакладнымі для таго, каб яны нармальна працавалі. Зразумела, для навукі (і фізікі ў прыватнасці) гэта недакладнасць істотна меншая, чым для паўсядзённых бытавых паняццяў. У сваёй рэальнай працы фізікі аперыруюць менавіта з сімваламі, а не са схемамі. І сімвалы, і схемы канечныя па форме, але сімвалы, у адрозненне ад схем, дазваляюць змяшчаць у сваёй канечнай форме бясконцы змест. Вобразна кажучы, сімвалы – "жывыя", а схемы – "мёртвыя". Рэальная мова навукі сімвалічная, і менавіта гэта яе ўласцівасць дазваляе нам пераадольваць гнасеалагічныя "правалы" і нават цэлыя "прорвы", часта заўважаючы іх і гаворачы аб іх ужо *post factum*. Доказам таму, што цяжкасці пераадольныя, з'яўляецца сам факт існавання навукі як гістарычнага феномена!" (Кокарев 2013, 123);

4) семантычную неадназначнасць тэрміна нярэдка параджае празмерная разнастайнасць вербальных форм яго выражэння. Ва ўводзінах да *Словаря спецыяльнай лексики русскаго языка* (2014) пералік гэтых формаў вызначаецца наступным чынам:

"Якія формы выражэння знакаў мовы для спецыяльных мэтаў? Гэта:

- словы;
- словазлучэнні. (...) У цяперашні час словазлучэнні, утвораныя па самых розных сінтаксічных мадэлях, – гэта асноўны тып тэрмінаў у большасці вузкіх галін ведаў...;
- часткі складаных і састаўных слоў, усечаныя формы слоў у іх самастойным ужыванні (*аква, видео, много, кино, радио, стерео, гидро*);
- абрэвіятуры;
- спалучэнні слова і сімвала (...*ген W*);
- спалучэнні слова і лічбы" (Введение 2014, 4).

Каб прадэманстраваць, як гэта празмерная разнастайнасць вербальных форм выражэння тэрміна параджае яго полісемію, прывядзем тры прыклады:

- а) полісемія тэрмінаў, звязаная з часткамі складаных слоў:

"З кампанентам *кино*(...) утворана болей за дзве тысячы ўзуальных слоў. Большая частка іх мае значэнні, звязаныя з кінамастацтвам. Пры гэтым кампанент *кино*(...) (не інтэрнацыянальны, як прынята лічыць, а той што належыць рускай словаўтваральнай сістэме) полісемічны, параўн. неаднолькаваць яго значэнняў нават у аднаго слова: 1) *кинобиография страны* (...); 2) *кинобиография С. Юткевича*, *кинобиография Л. Орловой*; 3) *кинобиография ведет отсчет с начала века*. Апісанне полісеміі *кино*(...) абцяжарваецца ў сувязі з невысветленасцю значэнняў слова *кинематография* і недастатковым ахопам слоўнікамі складаных слоў з гэтым кампанентам" (Котелова 2015², 261);

- б) полісемія тэрмінаў, звязаная са словазлучэннямі:

паколькі "многія лексічныя значэнні слоў непадзельныя са строга вызначанымі формамі спалучальнасці гэтых слоў з іншымі словамі" (Виноградов 1953, 26), пастолькі "ўказанне на тую або іншую сінтаксічную канструкцыю апісваемага ў слоўніку слова садзенічае вылучэнню значэнняў і адценняў значэнняў гэтага слова. Размежаванне сэнсавых адрозненняў слова (слоў-амонімаў, значэнняў слоў і адценняў значэнняў) – асноўная функцыя ўказанняў на сінтаксічныя сувязі ў тлумачальным слоўніку" (Котелова 2015¹, 140);

- в) полісемія тэрмінаў, звязаная са спалучэннямі слова і лічбы:

"Гавораць, што тэрмін *Индустрия 4.0* сумесна прыдумалі нямецкія бізнесмены, палітыкі і вучоныя, якія пад час Гановерскага кірмашу ў 2011 г. шукалі назву для новай ініцыятывы, закліканай павысіць канкурэнтаздольнасць апрацоўваючай прамысловасці Германіі праз актыўную інтэграцыю "кіберфізічных сістэм" (CPS – Cyber-Physical System) у вытворчыя працэсы. І цяпер да 2030 г. у Германіі плануецца цалкам інтэрнэтызаваць прамысловасць, а нямецкі ўрад інвестуе ў гэту галіну каля 200 мільярд еўра. У цэлым сусветны генезіс індустрыі выглядае наступным чынам:

- *Індустрыя 1.0*, пабудаваная на энергіі вады і пара;
- *Індустрыя 2.0*, пабудаваная на электраэнергіі;
- *Індустрыя 3.0*, што аб'яднала прамысловасць і інфармацыйныя тэхналогіі;
- *Індустрыя 4.0*, пабудаваная на базе Інтэрнэта рэчаў (IoT – Internet of Things)" (Гольшко 2016, 4);

5) паколькі "значэнне тэрміна выражаецца ў форме азначэння" (Введение 2014, 5), то ў якасці яшчэ адной крыніцы полісеміі тэрмінаў нярэдка выступае разнабой у азначэннях гэтых тэрмінаў у розных тэрміналагічных слоўніках:

- "для аднаго і таго ж значэння могуць быць адшуканы розныя тыпы слоўнікавых дэфініцый у розных слоўніках" (Карпович 1977, 210);
- "Да ліку найбольш распаўсюджаных недахопаў існуючых тэрміналагічных слоўнікаў спецыялісты ў галіне тэрмінаграфіі адносяць: (...) няўзгодненасць паміж азначэннямі роднасных тэрмінаў у межах аднаго слоўніка, неадпаведнасць паміж азначэннямі тэрмінаў і значэнняў, у якіх гэтыя тэрміны ўжываюцца ў іншых слоўнікавых артыкулах таго ж самага слоўніка, няўзгодненасць азначэнняў адных і тых жа тэрмінаў у розных тыпах спецыяльных слоўнікаў" (Гринева-Гринева 2009, 11-13).

Інакш кажучы, існуючая тэрмінаграфічная практыка часткова абвяргае агульнаметадалагічны пастулат аб тым, што "выкарыстанне азначэнняў – неабходная ўмова адназначнасці і пэўнасці, гэтых найважнейшых прыкмет і ўласцівасцей навуковых ведаў" (Лебедев 2017, 66).

Сёння гэты агульнаметадалагічны пастулат патрабуе наступных удакладненняў:

- а) "выбар азначэння залежыць ад апарата і мэты даследавання" (Чернавский 2004, 13);
- б) "семантыка тэрміна не вычэрпваецца яго дэфініцыяй. У семантыку тэрміна ўваходзяць веды аб называемых тэрмінам феноменах і яго сувязь з адпаведнымі тэорыямі" (Татаринев 2006, 42);
- в) "полізначнасць азначэнняў – рэч не зусім забароненая. Ну не хапае часам багацця мовы для аднаслоўных азначэнняў розных паняццяў. Нават само слова *навука* выкарыстоўваецца часам зусім з розным зместам (...). Выхадам з гэтай няпэўнасці нам бачыцца функцыянальнасць ці кантэкстнасць азначэння. Тая або іншая катэгорыя, дэфініцыя, тэрмін могуць быць азначаны для мэтаў дадзенай задачы, у дадзеным канкрэтным кантэксце. У тым менавіта сэнсе, які эфектыўны для рашэння пастаўленай даследчыкам задачы" (Сулакшин 2007, 56).

Аналіз пералічаных вышэй і падобных да іх фактараў, што садзейнічаюць фарміраванню полісеміі тэрмінаў, прывёў К.У. Чэпкасава да высновы аб тым, што

"нельга дасягнуць поўнай адназначнасці тэрмінаў мовы навукі. Яны могуць быць яшчэ больш полімарфічнымі, чым словы прыроднай мовы. Прыкладамі такіх полімарфічных тэрмінаў могуць быць "мадэль", "статыстыка", "інфармацыя" і іншыя. Шматвобразныя і невыразныя па свайму сэнсу словы, няясныя размежавальныя лініі паміж паняццямі ствараюць магчымасць для парушэння строгіх дэдуктыўных формаў мыслення, дазваляюць зрабіць магчымым сам выклад і яго наступнае ўспрыманне" (Чэпкасова 2006, 18).

Тут правамерна будзе паставіць наступнае пытанне: Калі немагчыма дасягнуць поўнай адназначнасці тэрміна, то што ў такім выпадку забяспечвае адзінства яго шматлікіх значэнняў і іх адценняў? На думку У.В. Колесава,

"адзінства слова з усімі яго значэннямі і адценнямі забяспечваецца канцэптуальным зернем першасэнсу (канцэптам)" (Колесов 2011, 22).

На карысць слушнасці дадзенай думкі можна прывесці наступныя аргументы:

- 1) "Перапрацоўка перцэптаў у канцэпты ёсць (...) дыялектычны працэс выяўлення вядомых элементаў думкі са сферы няясных ведаў у ясныя, невыразныя у выразныя" (Лапшин 2006, 285);
- 2) В.І. Болатаў наогул вядзе паходжанне канцэпта ад *далейшага значэння* А.А. Патабні, якое супрацьпастаўляецца *бліжэйшаму значэнню*:

"(...) *бліжэйшае значэнне* прыкладна супадае з *лексічным значэннем*, а *далейшае значэнне* сінанімічна *паняццю* тэрміна (...). *Далейшае значэнне* А.А. Патабні звязана з навуковай сферай, г.зн. яно блізкае да *навуковага паняцця*, дэфініцыя якога павінна быць адлюстравана ў навуковым тэрміналагічным слоўніку. Паняцце тэрміна непасрэдна звязана з прадметам і адлюстроўвае суму ўсёй аб'ектыўнай інфармацыі аб ім. Гэта інфармацыя аб пэўным прадмеце павінна быць аб'ектыўнай. Але *далейшае значэнне* Патабні – "*асабістае*", а паняцце тэрміна не можа быць *асабістым*. Значыць, *далейшае значэнне* не *паняцце* тэрміна, а нешта іншае. Мы мяркуем, што гэта *канцэпт* – базавае адзінка кагнітыўнай навукі, яе план зместу (...) (...) *далейшае значэнне* А.А. Патабні – гэта *канцэпт*, планам выражэння якога з'яўляецца індывідуальны тэкст. Тэкст, згорнуты да адной адзінкі" (Болотов 2008, 84-87);

- 3) "Кожнае навуковае слова ўяўляе сабой максімальна скарочаны выраз, які ў прынцыпе заўсёды можна разгарнуць у больш ці менш доўгае выказванне, зробленае на звычайнай мове. Такая "разгортка" навуковага тэрміна ў звычайнай мове адпавядае не перакладу з адной мовы на іншую, а падрабязнаму тлумачэнню ці каментарыю. У многіх выпадках для больш ці менш поўнага выражэння сэнсу навуковага тэрміна сродкамі звычайнай мовы патрабуецца цэлы трактат. Прыкладамі могуць служыць кнігі з характэрнымі назвамі: "Валентнасць" (Ч. Коулсан), "Тэмпература" (Я.А. Смародзінскі), "Гіперцыкл" (М. Эйген і П. Шустар) і інш., кожная з якіх практычна цалкам прысвечана растлумачэнню аднаго адзінага навуковага паняцця. Адсюль можна заключыць, што, ужываючы навуковыя тэрміны і выразы з іх удзелам, спецыяліст укладвае ў іх, з аднаго боку, вельмі змястоўны, а, з іншага боку, спецыфічны сэнс, які не супадае з агульнапрынятым" (Прокофьева 2008, 10);
- 4) "У канчатковым ліку ўсе навукі даследуюць адзін і той самы свет. Проста яны разглядаюць яго ў розных ракурсах, выкарыстоўваючы розныя цэнтральныя паняцці, што і робіць іх рознымі прадметамі" (Кэллахан 2006, 29);
- 5) "(...) паняцці маюць тэндэнцыю ўступаць у шэрагі і іерархіі ад менш адцягненых да больш абстрактных. На гэтым шляху звычайны прагматычны вопыт вельмі хутка губляе сваю сілу. Каб будаваць такія шэрагі, чалавецтва мае патрэбу ў фармальнай логіцы і навуцы. Толькі карыстаючыся навуковымі метадамі аналізу, дэдукцыяй і абагульненнем, можна вывесці наступныя за канкрэтнымі абстрактныя паняцці. Тады яны становяцца яшчэ і канцэптамі" (Соломоник 2002, 277);
- 6) "(...) тэрмін сам па сабе з'яўляецца толькі верхавінай айсберга. Тэрмін толькі абазначае кропку ўваходу ў канцэпт, які з'яўляецца цэлым наборам значэнняў" (Bruno 1986, X).

Прыведзеныя вышэй і падобныя да іх аргументы прывялі вядомага расійскага тэрміналага У.М. Лейчыка да высновы аб тым, што

"тэрмін ўяўляе сабой вербалізаваны канцэпт, што ўваходзіць у сістэму пазнання і ведаў. У гэтым плане ён выконвае ўвесь комплекс функцый вербалізаванага канцэпта, пачынаючы з функцый намінацый (рэпрэзентацый) і заканчваючы функцыяй сігніфікатыўнай, гэта значыць функцыяй абазначэння спецыяльнага паняцця. Апрача таго, не трэба ўпускаць з-пад увагі камунікатыўную функцыю: (...) тэрмін часцей за ўсё нараджаецца ў працэсе дыскурсу і становіцца паўназначнай адзінкай спецыяльных ведаў менавіта пры абмене інфармацыяй паміж індывідуальнымі і калектыўнымі камунікантамі, калі гэтыя камуніканты прызнаюць за моўнай адзінкай (словам, словазлучэннем) права абазначаць ці выражаць квант ведаў" (Лейчик 2007, 18).

У сваю чаргу, другі расійскі тэрміналаг Ю.М. Марчук вызначыў шляхі апісання тэрміна як вербалізаванага канцэпта:

"Пэўны канцэпт можа быць апісаны альбо дэфініцыяй, альбо ж эксплікацыяй. Найбольш важная дэфініцыя. Аднак калі няма магчымасці стварыць дэфініцыю, то прымяняецца эксплікацыя, якая павінна быць зроблена для такога выпадку.

Дэфініцыя ўяўляе сабой апісанне канцэпта пры дапамозе іншых канцэптаў, якія ўжо вызначаны, у форме пэўнага набору слоў і словазлучэнняў (выразаў). Дэфініцыя па сутнасці вызначае месца дадзенага канцэпта ў сістэме іншых канцэптаў і ў агульнай сістэме канцэптаў дадзенай прадметнай галіны. Эксплікацыя, з гэтага пункту погляду, ёсць апісанне канцэпта словамі і выразамі, але без указання на месца гэтага канцэпта ў сістэме канцэптаў" (Марчук 1992, 32).

Дарэчы сказаць, прыведзеныя вышэй дэфініцыі тэрміна як вербалізаванага канцэпта, сфармуляваныя У.М. Лейчыкам і Ю.М. Марчуком, маюць шмат агульных рысаў з найноўшым азначэннем тэрміна, сфармуляваным Сунь Шуфан і С.Дз. Шэлавым:

"**Тэрмін** – моўны знак (слова, словазлучэнне, спалучэнне слова ці словазлучэння з асаблівымі сімваламі і да т.п.), што адпавядае норме яго ўжывання ў прафесіянальнай ці іншай супольнасці і выражае спецыяльнае паняцце якой-небудзь галіны ведаў і з гэтай нагоды альбо мае дэфініцыю (азначэнне, тлумачэнне, растлумачэнне), альбо матываваны іншымі моўнымі знакамі (словамі, словазлучэннямі, спалучэннямі слоў ці словазлучэнняў з асаблівымі сімваламі і да т.п.), сярод якіх хоць бы адзін выражае спецыяльнае паняцце і мае з гэтай нагоды ўласную дэфініцыю (азначэнне, тлумачэнне, растлумачэнне)" (Сунь Шуфан, Шеллов 2017, 111).

Падкрэсленая ўвага ва ўсіх згаданых вышэй дэфініцыях тэрміна да яго канцэптуальна-паняццйнага складніка з'яўляецца невыпадковай. Праведзены асобнымі даследчыкамі аналіз паказвае, што

"большая частка недакладнасцей у двухмоўных спецыяльных слоўніках адбываецца з-за адсутнасці сістэматызаванага разгляду тэрміналогіі. І хоць пабудова больш ці менш удалых тэрмінасістэм заўсёды спалучаецца са значнымі цяжкасцямі, яна абавязкова павінна папярэднічаць складанню такіх слоўнікаў" (Алексеева 1993, 16).

Прычым, як слушна заўважыла С.Я. Нікіціна,

такая "сістэматызацыя тэрміналогіі можа быць двух відаў – моўная і паняццйна. Першая, што мае мэтай рэкамендацыю пэўнага тэрміна ў якасці стандартнага, абавіраецца на такія параметры тэрміна, як сцісласць, празрыстасць унутранай формы, інтэрнацыянальнасць і г.д. Другая, г.зн. паняццйна сістэматызацыя тэрміналогіі, з'яўляецца вельмі істотнай часткай працы пры пабудове інфармацыйных моў; бо адзінкі інфармацыйнага слоўніка павінны абазначаць паняцці, па магчымасці

"ачышчаныя" ад лексічных паводзін тэрміна – слова. Асабліва важная такая праца для мовы грамадскіх навук з іх неўпарадкаванай тэрміналогіяй" (Никитина 1978, 7-8).

І калі моўная семантызацыя тэрміналогіі, што ажыццяўляецца ў працэсе складання любога спецыяльнага слоўніка, яшчэ ў пэўнай ступені выконваецца айчыннымі тэрмінографамі, то з паняццёвай сістэматызацыяй тэрміналогіі, якая выконваецца пад час складання паняццёвых слоўнікаў, слоўнікаў канцэптаў (канцэптуарыяў) і іншых кагнітыўна арыентаваных даведчаных выданняў (аналітычныя слоўнікі, анталогіі канцэптаў, бестыярыі, дэскрыптарныя слоўнікі, класіфікатары, лінгвакультуралагічныя слоўнікі, рубрыкатары, прадметныя, сістэмныя і тэматычныя паказальнікі; слоўнікі прататыпаў і сімвалаў), на постсавецкай прасторы існуюць пэўныя праблемы.

Між тым, патрэбу ў выданні розна тыповых сістэмных слоўнікаў і ў першую чаргу канцэптуарыяў тлумачаць тым, што менавіта пры дапамозе слоўнікаў канцэптаў абнародуюцца вынікі даследаванняў у галіне канцэпталогіі і канцэптаграфіі, якія з'яўляюцца часткамі агульнай навукі пра канцэпты. Дарэчы, акадэмік РАН Ю.С. Сцяпанаў назваў гэтую навуку пра канцэпты "навукай аб сціслым" (Степанов 2007, 20) (маецца на ўвазе 'сціслы выклад ведаў'. – В.Шч.), паколькі яна адбірае з неабдымнага акіяна існуючых ведаў толькі самыя неабходныя, ключавыя яго фрагменты (канцэпты). Пры гэтым сам механізм такога адбору, на думку Ю.С. Сцяпанава, заснаваны на тым, што

"канцэпт заўсёды, у параўнанні з разгорнутым тэкстам, ёсць нешта сціслае" (Степанов 2007, 63).

Для апісання паняццёвага зместу такіх навуковых канцэптаў у рамках славянскай канцэптаграфіі распрацаваны шэраг канцэптуарыяў наступных тыпаў:

Агульнанавуковыя канцэптуарыі, у якіх атрымліваюць сваё тлумачэнне найбольш універсальныя навуковыя канцэпты. На думку В.Р. Кульпінай,

"агульнанавуковая лексікаграфія павінна адлюстроўваць асноўныя агульнанавуковыя катэгорыі, ключавыя і найбольш частотныя словы" (Кульпина 2007, 277).

Да ліку найбольш універсальных адносяцца, як правіла, канцэпты двух тыпаў:

- 1) агульнанавуковыя канцэпты, якія выкарыстоўваюцца ў рамках самых розных навук (*гіпотэза, класіфікацыя, метад, парадыгма, сістэма, эксперымент* і інш.);
- 2) ключавыя канцэпты канкрэтных навуковых дысцыплін, веданне якіх з'яўляецца паказчыкам навуковай пісьменнасці сучаснага чалавека (*абсалютны нуль, атам, біяэтыка, галактыка, лазер, пазітрон, радар, спектр, экалогія, электрон* і інш.). Па сведчанні Р. Брэннана, аўтара *Словаря научной грамотности* (пер. з англ. – М., 1997), галоўнай мэтай агульнанавуковых канцэптуарыяў з'яўляецца прадстаўленне "выбарчай (а не вычарпальнай), кампактнай, простае ва ўжыванні зводкі тых навукова-тэхнічных тэрмінаў, разуменне якіх, на нашу думку, асабліва патрэбна ў сучасным свеце высокіх тэхналогій" (Брэннан 1997, 12).

Сёння, для прыкладу, можна назваць наступныя славянскія агульнанавуковыя канцэптуарыі:

- *Немецко-русский общенаучный словарь* В.А. Татарынава (М., 2004);
- *Англо-русский словарь общенаучной лексики* пад агул. рэд. Н.М. Навічэнкі (Баранавічы, 2005);
- *Польско-русский общенаучный словарь* В.Р. Кульпінай (М., 2007) і інш.

Для параўнання: у заходніх краінах выдадзены доўгі шэраг агульнанавуковых канцэптуарыяў, сярод якіх асабліва варта адзначыць наступныя даведачныя выданні:

- *Longman Dictionary of Scientific Usage* А. Годмана, Е.М.Ф. Пейна, (Харлоў, 1979; пер. з англ. *Толковый словарь английской научной лексики*, М., 1987);
- *Words of Science and the History Behind Them* А. Азімава (Нью-Йорк; Скарбара, Антарыо, 1959; пер. з англ. *Язык науки*", М., 1985);
- *The Dictionary of Cultural Literacy* Е.В. Хірша, І.Ф. Кіта, Дж. Трэфіла (Бостан, 1988);
- *The Dictionary of Scientific Literacy* Р. Брэннана (Нью-Йорк, 1992; пер. з англ. *Словарь научной грамотности*, М., 1997) і інш.

Вузкадысцыплінарныя канцэптуарыі, якія ствараюцца ў мэтах прэзентацыі і тлумачэння ўпарадкаванага мінімуму ключавых канцэптаў той або іншай навуковай дысцыпліны. На практыцы гэта азначае, што ў большасці вузкадысцыплінарных канцэптуарыяў колькасць рээстраваў адзінак рэдка перавышае адну сотню назваў. Часам жа да ліку ключавых для той або іншай навуковай дысцыпліны канцэптаў адносяць толькі адзін-два дзесяткі рээстраваў адзінак:

Глобалізацыя; Дэмакратыя; Імперыя; Інтеграцыя; Кансерватызм; Лібэралізм; Модэрнізацыя; Нацыяналізм; Палітычная культура; Постмодэрнізм; Рэгіяналізм; Самоуправленне; Соцыялізм; Суверенітэт; Тэрорызм; Федэралізм (Бусыгіна, Захаров 2006),

а то і наогул лічаныя канцэпты

- *Sztuka; Piekno; Forma; Tworczość; Odtworczość; Przejście estetyczne* (Tatarkiewicz 1976); (*Страна; Путешествие; Граница; Город; Столица; Петербург; Географическая карта; Русские столицы* (Замятин 2004);
- *Волос; Глаз; Голова; Горло; Губы; Зуб; Кровь; Лоб; Нос; Плечо; Ум; Ухо* (Гудков, Ковшова 2007);
- *Баба; Казак; Красота; Любовь; Смех; Старик и старуха; Стыд; Физическое воздействие* (Коваль 2007) і інш.

Найбольш вядомымі славянскімі вузкадысцыплінарнымі канцэптуарыямі ў цяперашні час з'яўляюцца наступныя даведачныя выданні:

- першы расійскі слоўнік канцэптаў па гістарычнай навуцы *Терминология русской истории* В.О. Ключэўскага, упершыню апублікаваны яшчэ ў канцы XIX ст. (Ключевский 1989);
- польскі слоўнік канцэптаў па эстэтыцы *Dzieje szesciu pojec: Sztuka. Piekno. Forma. Tworczość. Odtworczość. Przejście estetyczne* Уладзіслава Татаркевіча (Варшава, 1976; пер. з польск. *Історыя шэсці паняць: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Эстетичне переживання*, К., 2001) (Tatarkiewicz 1976);
- беларускі *Слоўнік катэгорый эканамічнай тэорыі* (1999);
- расійскі слоўнік канцэптаў па паліталогіі *Константы русской политической культуры* (2007) (Константы 2007) і інш.

Для параўнання: у краінах Захаду выдаюцца не толькі асобныя вузкадысцыплінарныя канцэптуарыі, але і цэлыя серыі слоўнікаў дадзенага тыпу.

Для прыкладу, назавем некалькі такіх слоўнікавых серый:

- 1) у Вялікабрытаніі выпускаецца заснаваная П. Оліверам слоўнікавая серыя *Грандыёзны свет. 101 ключавая ідэя*, у рамках якой апублікаваны вельмі папулярныя слоўнікі канцэптаў у галіне філасофіі, фізікі, эвалюцыі, экалогіі, псіхалогіі, астраноміі, генетыкі і многіх іншых галінах ведаў. У 2001 – 2002 гг. асобныя вузкадысцыплінарныя канцэптуарыі з гэтай слоўнікавай серыі былі апублікаваны ў перакладзе на рускую мову выдавецтвам "ФАИР-ПРЕСС" ў Маскве. (гл., напрыклад (Дженкінс 2001; Митчелл 2001; Дженкінс 2002; Оливер 2002));
- 2) у Вялікабрытаніі і ЗША намаганьнямі выдавецтва "Palgrave MacMillan" выпускаецца слоўнікавая серыя *Palgrave Key Concepts*, у рамках якой ужо апублікавана каля чатырох дзесяткаў слоўнікаў ключавых

канцэптаў у галіне міжнароднага бізнесу, лінгвістыкі, электроннай камерцыі, сацыялогіі, інаватыкі і іншых галінах ведаў (гл., напрыклад (Sutterland, Canwell 2004a; Finch 2005; Charlesworth 2007; Roberts 2009; Thota, Munir 2011));

- 3) у ЗША намаганнямі выдавецтва "Greenwood Press, Inc." выпускаецца слоўнікавая серыя *Reference Sources for the Social Sciences and Humanities*, у рамках якой выдадзены шэраг вузкадысцыплінарных канцэптуарыяў у галіне геаграфіі, гісторыі, філасофіі навукі, адпачынку, літаратурнай крытыкі і некаторых іншых галінах ведаў (гл., напрыклад (Larkin, Peters 1983; Ritter 1986; Durbin 1988; Smith 1990; Harris 1992)).

Дыскурсіўныя канцэптуарыі, што ствараюцца для апісання паняццйнага зместу ключавых канцэптаў таго або іншага віда дыскурсу, а таксама асобных жанраў такога дыскурсу. На думку Л.Н. Чурылінай, галоўнай

"задачай дыскурсіўна арыентаванага слоўніка з'яўляецца адлюстраванне не канвенцыянальных, але спецыфічных сэнсаў, суадносных з той або іншай лексмай. Зместавую аснову любога дыскурсу складае набор вузлавых кропак (...). Вузлавая кропка дыскурсу – імёны базавых канцэптаў. Дыскурсіўна арыентаваны слоўнік дае магчымасць комплекснага апісання сістэмы канцэптаў як унікальнай сістэмы ведаў пра свет" (Чурыліна 2009, 382).

У якасці прыкладаў славянскіх дыскурсіўна арыентаваных канцэптуарыяў можна згадаць наступныя даведачныя выданні:

- кнігу В.І. Кананенкі *Концепти українського дискурсу* (Київ; Івано-Франківськ, 2004);
- *Словарь текущей политики. Навигатор по посланиям Президента РФ 2004 – 2005 гг.* (М., 2005), створаны для апісання паняццйнага зместу 103 ключавых канцэптаў такога жанру прэзідэнцкага дыскурсу, як пасланне Федэральнаму сходу;
- *Национальные концепты российского социологического дискурса* (гэты слоўнікавы дадатак да артыкула Н.А. Шматко (Шматко 2009, 112) змяшчае 84 сацыялагічныя канцэпты. Разам з тым, сярод дыскурсіўных канцэптуарыяў сустракаюцца і такія, што апісваюць значэнні канцэпт-пераменных толькі аднаго, апорнага канцэпта, вакол якога групуецца той або іншы дыкурс. Як слухна заўыважыў В.З. Дзям'янкаў, дыкурс – гэта "адвольны фрагмент тэксту, які складаецца больш чым з аднаго сказу ці незалежнай часткі сказу. Часта, але не заўсёды, канцэнтруецца вакол некаторага апорнага канцэпта; стварае агульны кантэкст, які апісвае дзеючых асоб, аб'екты, акалічнасці, часы, учынкi і да т.п., вызначаючыся не столькі паслядоўнасцю сказаў, колькі тым агульным для стваральніка дыскурсу і яго інтэпрэтатара светам, які "будуецца" па ходзе разгортвання дыскурсу (...)" (Дем'янков 1982, 7).

Спецыяльныя слоўнікі аднаго канцэпта (аднаканцэптныя слоўнікі), якія складаюцца з мэтай апісання паняццёвага зместу шматлікіх канцэпт-пераменных таго або іншага базавага канцэпта. Сярод пералічаных вышэй розных тыпаў спецыяльных канцэптуарыяў аднаканцэптныя слоўнікі, на наш погляд, маюць самыя лепшыя перспектывы для свайго развіцця, паколькі галоўным аб'ектам апісання ў іх з'яўляюцца так званыя базавыя, пакетныя паняцці (*культура, навука, эканоміка, грамадства, чалавек* і да т.п.), спецыфіка якіх

"зключаецца ў тым, што адзін і той жа тэрмін, па сутнасці, абазначае цэлую сямейку, ці пакет, у пэўных адносінах падобных паняццяў, размежаваць якія па чыста фармальных, структурных характарыстыках, як правіла, немагчыма" (Ракітов 1982, 28).

Вырашыць гэтую задачу пад сілу толькі спецыялізаванаму аднаканцэптнаму слоўніку, які ствараецца шляхам вывучэння распрацаваных прадстаўнікамі самых розных навук і галін прафесійных ведаў азначэнняў розных канцэпт-пераменных і іх шматлікіх значэнняў, што адносяцца да аднаго і таго ж базавага, пакетнага паняцця. Менавіта спецыяльны аднаканцэптны слоўнік дае магчымасць стварыць паслядоўную, лагічна несупярэчліваю класіфікацыю многіх соцень канцэпт-пераменных і іх шматлікіх значэнняў, з якіх складаецца змест таго або іншага (але толькі аднаго!) базавага, пакетнага паняцця. У якасці прыкладаў такіх спецыяльных аднаканцэптных слоўнікаў, выдадзеных першапачаткова ў краінах Захаду, можна назваць наступныя даведачныя выданні:

- *A Dictionary of Words about Alcohol* М. Келера і М. Маккормік (1968);
- *Словарь театра* (пер. з фр.) П. Паві (1991);
- *A Dictionary of Law* пад рэд. Э.А. Марцін (1994) і інш.

У апошнія гады складаюцца такія аднаканцэптныя слоўнікі і на постсавецкай прасторы. У якасці прыкладаў можна згадаць наступныя слоўнікавыя выданні:

- *Время как объективно-субъективный феномен: Словарь* І.А. Хасанова (Москва, Прогресс-Традиция, 2011). У гэтым аналітычным слоўніку кагнітыўнага характару змяшчаецца 118 артыкулаў для апісання часавых паняццяў, якія ў сукупнасці глыбока і ўсебакова раскрываюць паняццёвы змест такога базавага, ключавага навуковага канцэпта, як ЧАС. У памянёным аднаканцэптным слоўніку "асаблівая ўвага надаецца дыскусійным момантам у сучасных уяўленнях аб часе. Таму аўтар, абпіраючыся на даныя сучасных навук, крытычна аналізуе гэтыя спрэчныя погляды і палажэнні і імкнецца аргументавана прадставіць сваё разуменне разглядаемых праблем. Асноўны змест аўтарскай

- канцэпцыі, што ляжыць у аснове Слоўніка, выкладзены ў артыкулах: *Гнасеалагічныя пазіцыі, Суб'ектыўны час, Модусы часу, Адноснасьць раўнамернасці часу, Шматузроўневаць часу, Фізічны час, Біялагічны час* (Хасанов 2011, 6);
- слоўнікавы дадатак *Глоссарий* да манаграфіі В.І. Ляшэнкі *Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию* (Донецк, Институт экономики промышленности НАН Украины, 2012, 353-369). У гэтым аднаканцэптным аналітычным гласарыі прадстаўлена звыш 50-ці артыкулаў з апісаньнямі паняццёвага зместу канцэпт-пераменных базавага навуковага канцэпта РЭЖЫМ (у ліку такіх канцэпт-пераменных: *Административно-правовой режим, Календарный режим, Колебательный режим, Нагрузочный режим, Правовой режим банкротства, Правовой режим имущества страховщиков, Правовой режим имущества членов семьи, Режим военного положения, Режим государственной границы, Режим доступа к информации, Режим законности, Режим инвестиций, Режим ипотеки, Режим лицензирования и квотирования, Режим наибольшего благоприятствования, Режим национальный, Режим округа санитарной охраны, Режим работы, Режим справедливый и недискриминационный, Режим таргетирования, Режим труда и отдыха, Режим хранения, Режим экономии, Сменный режим, Специальный правовой режим, Таможенный режим, Тоталитарный режим, HS-режим, LS-режим* і інш.). У сукупнасці з манаграфіяй В.І. Ляшэнкі дадзены канцэптuallyны гласарый глыбока і шматбакова раскрывае паняццёвы змест базавага навуковага канцэпта РЭЖЫМ;
 - *Зведений словник назв суб'єктів культурной діяльності в українській мові* Н.Г. Лозовой (наук. ред. В.Л. Іващенко, Ніжин, Видавель М.М.Лисенко, 2016). У гэтым ідэаграфічным слоўніку апісваецца паняццёвы змест 1692 лексічных адзінак, што ў сукупнасці дае вычарпальнае ўяўленне пра такія базавы навуковы канцэпт, як СУБ'ЕКТ КУЛЬТУРНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ;
 - *100 слоў пра сучасную беларускую літаратуру: Даведнік* А.П. Бязлепкінай (Мн., Лімарыус, 2012). У гэтым аднаканцэптным аналітычным слоўніку змяшчаюцца разгорнутыя энцыклапедычныя апісанні каля 100 літаратуразнаўчых тэрмінаў і з'яў сучаснай беларускай літаратуры, што ў сукупнасці даюць адэкватнае ўяўленне пра такія базавы культурны канцэпт, як СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА.

Звяршаючы аналіз практыкі складання аднаканцэптных слоўнікаў, што выдаюцца сёння як у развітых краінах Захаду, так і ў асобных постсавецкіх краінах, мэтазгодна зрабіць наступныя высновы:

- 1) дыскусія вакол катэгорыі адназначнасці тэрміна паступова сціхае. Гэты працэс мае сваёй кропкай адліку выхад з друку манаграфіі Рыты Цыммерман *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach* (2000), у якой у якасці

- аднаго з гнасеалагічных слупоў новага тэрміназнаўства быў абвешчаны прынцып неадназначнасці тэрміна;
- 2) найбольш адэкватным спосабам апісання і сістэматызацыі паняццёвага зместу базавых, пакетных паняццяў у цяперашні час выступае, на наш погляд, складанне спецыяльных аднаканцэптных слоўнікаў;
 - 3) удзел у складанні такіх аналітычных слоўнікаў кагнітыўна-міждысцыплінарнага характару з неабходнасцю патрабуе выхаду за межы як сваёй навуковай парадыгмы (напрыклад, лінгвістычнай парадыгмы), так і прадмета свайго даследавання. І тут галоўнае – не палюхацца і цвёрда памятаць наступныя словы выдатнага амерыканскага мовазнаўца Эдварда Сэпіра:
"Надзвычай важна, каб лінгвісты, якіх часта абвінавачваюць – і абвінавачваюць справядліва – у адмове выйсці за межы прадмета свайго даследавання, нарэшце, зразумелі, што можа азначаць іх навука для інтэрпрэтацыі чалавечых паводзін наогул. Падабаецца ім ці не, але яны павінны будучы ўсё больш і больш займацца рознымі антрапалагічнымі, сацыялагічнымі і псіхалагічнымі праблемамі, якія ўрываюцца ў галіну мовы" (цыт па: Вандрыес 1964, 237-238).

Алексеева, О.Б. (1993), "Систематизация терминологии при составлении двуязычных специальных словарей", Терминоведение и профессиональная лингводидактика, 2, сс. 12-16.

Болотов, В.И. (2008), "А.А. Потебня и когнитивная лингвистика", Вопросы языкознания, 2, сс. 82-96.

Брагина, А.А. (2006), "Оттенок значения термина", в Татаринов, В.А. Общее терминоведение: Энциклопедический словарь, Московский Лицей, Москва, сс. 134-136.

Бреннан, Р. (1997), Словарь научной грамотности, "Мир", Москва.

Бусыгина, И. & Захаров, А. (2006), Sum ergo cogito. Политический мини-лексикон, Московская школа политических исследований, Москва.

Вандриес Ж., (1964), "Язык", в Звегинцев, В.А. История языкознания XIX – XX вв. в очерках и извлечениях, Москва, 1, сс. 440-459.

Виноградов, В.В. (1953), "Основные типы лексических значений слова", Вопросы языкознания, 5, сс. 3-29.

Гараджа, Н.В. (сост.) (2007), Константы русской политической культуры, Издательство "Европа".

Герд, А.С. & Буторова, У.В. (ред.) (2014), "Введение", Словарь специальной лексики русского языка, Русская коллекция, СПб, сс. 3-6.

Гольшко, А. (2016), "Встречаем Индустрию 4.0", Радио, 9, сс. 4-7.

Гринев-Гриневич, С.В. (2009), Введение в терминографию: Как просто и легко составить словарь, 3-е изд., Книжный дом "ЛИБРОКОМ", Москва.

Гудков, Д.Б. & Ковшова, М.Л. (2007), Телесный код русской культуры: материалы к словарю, Гнозис, Москва.

- Демьянков, В.З. (1982), *Англо-русские термины по прикладной лингвистике и автоматической переработке текста*, Всесоюзный центр переводов ГКНТ и АН СССР, Москва, 2. Методы анализа текста.
- Дженкинс, М. (2001), 101 ключевая идея: Эволюция, ФАИР-ПРЕСС, Москва.
- Дженкинс, М. (2002), 101 ключевая идея: Генетика, ФАИР-ПРЕСС, Москва.
- Замятин, Д.Н. (2004), "Метагеографический словарь", в Замятин, Д.Н., *Метагеография: Пространство образов и образы пространства*, Аграф, Москва, сс. 244-265.
- Карпович, А.Е. (1977), "О лексикографической терминологии", *Современная русская лексикография*. 1976, Наука, Ленинград, сс. 205-210.
- Ключевский, В.О. (1989), "Терминология русской истории", в Ключевский, В.О., *Сочинения в 9 т.: Мысль*, Москва, 6. Специальные курсы, сс. 94-224.
- Коваль, В.И. (2007), "Гендерно маркированные концепты и их вербализация в художественных текстах", в Коваль В.И., *Язык и текст в аспекте гендерной лингвистики: монография*, ГГУ им. Ф. Скорины, Гомель, сс. 128-203.
- Кокарев, С.С. (2013), "Современная натурфилософия: перспективы в фокусе единства", *Метафизика*, 3, сс. 86-140.
- Котелова, Н.З. (2015¹), "Указания на синтаксические связи слов в толковом словаре как средство разграничения смысловых различий", в Котелова, Н.З. *Избранные работы*, Нестор-История, СПб, сс. 137-167.
- Котелова, Н.З. (2015²), "Теоретические аспекты лексикографического описания неологизмов", в Котелова, Н.З., *Избранные работы*, Нестор-История, СПб, сс. 254-268.
- Кэллахан, Дж. (2006), *Экономика для обычных людей: Основы австрийской экономической школы*, Социум, Челябинск.
- Лапшин (2006), *Неизданный Иван Лапшин*, Издательство СПбГАТИ, СПб.
- Лебедев, С.А. (2017), *Краткий словарь по методологии научного познания*, Издательство МГТУ им. Н.Э. Баумана, Москва.
- Лейчик, В.М. (2007), "Три возраста термина", *Terminologija*, 14, pp. 10-19.
- Марчук, Ю.Н. (1992), *Основы терминографии*, ЦИИ МГУ, Москва.
- Митчелл, П. (2001), 101 ключевая идея: Экология, ФАИР-ПРЕСС, Москва.
- Мызников, С.А. (отв. ред.) & Колесов, В.В. (2011), "Труды и дни Ф.П. Сороколетова", в Сороколетов, Ф.П., *Избранные труды*, Наука, СПб, сс. 17-27.
- Налимов, В.В. (1994), *На грани третьего тысячелетия: что осмыслили мы, приближаясь к XXI веку*, Лабиринт, Москва.
- Никитина, С.Е. (1978), *Тезаурус по теоретической и прикладной лингвистике (Автоматическая обработка текста)*, Наука, Москва.
- Оливер, П. (2002), 101 ключевая идея: Мировые религии, ФАИР-ПРЕСС, Москва.
- Прокофьева, В.В. (2008), *Язык науки как компонент естественнонаучного образования в технических вузах*, МГУ.
- Ракитов, А.И. (1982), *Историческое познание. Системно-гносеологический подход*, Политиздат, Москва.
- Соломоник, А. (2002), *Философия знаковых систем и язык*, 2-е изд., МЕТ, Минск.
- Степанов, Ю.С. (2007), *Концепты: Тонкая плёнка цивилизации, Языки славянских культур*, Москва.

Сулакшин, С.С. (2007), "Гуманитарные науки как фабрики мысли. Российская диагностика", *Российская гуманитарная наука: генезис и состояние, Материалы научного семинара, Научный эксперт, Москва, 2, сс. 55-99.*

Сунь Шуфан & Шелов, С.Д. (2017), "Термин как основная единица терминологии: разнообразие определений и единство пониманий", *Вопросы языкознания, 6, сс. 102-114.*

Татаринов, В.А. (2006), *Общее терминоведение: Энциклопедический словарь, Московский Лицей, Москва.*

Татаринов, В.А. (отв. ред.) & Кульпина, В.Г. (2007), "Отражение научной картины мира в общенаучном словаре", *Кульпина, В.Г., Польско-русский общенаучный словарь, Московский Лицей, Москва, сс. 273-289.*

Хасанов, И.А. (2011), *Время как объективно-субъективный феномен: Словарь, Прогресс-Традиция, Москва.*

Чепкасова, Е.В. (2006), *Язык науки как предмет философского анализа, СПбГУ, СПб.*

Чернавский, Д.С. (2004), *Синергетика и информация (динамическая теория информации), 2-е изд., Едиториал УРСС, Москва.*

Чурилина, Л.Н. (2009), "Современный православный дискурс: проблемы лексикографического представления", *Проблемы истории, филологии, культуры, 2, сс. 377-383.*

Шматко, Н.А. (2009), "Национальные концепты российского социологического дискурса", *Социологический журнал, 1, сс. 103-116.*

Bruno, F.J. (1986), *Dictionary of Key Words In Psychology, London, New York.*

Charlesworth, A. (2007), *Key Concepts in E-commerce, Palgrave MacMillan, Houndmills.*

Durbin, P.T. (1988), *Dictionary of Concepts in the Philosophy of Science, Greenwood Press, Inc., New York.*

Finch, G. (2005), *Key Concepts in Language and Linguistics, 2nd ed., Palgrave MacMillan, Houndmills.*

Harris, W.V. (1992), *Dictionary of Concepts in Literary Criticism and Theory, Greenwood Press, Inc., New York.*

Larkin, R.P. & Peters, G.L. (1983), *Dictionary of Concepts in Human Geography, Greenwood Press, Inc., New York.*

Ritter, H. (1986), *Dictionary of Concepts in History, Greenwood Press, Inc., Westport (Connecticut).*

Roberts, K. (2009), *Key Concepts in Sociology, Palgrave MacMillan, VI, Houndmills (UK), New York.*

Smith, S.L.I. (1990), *Dictionary of Concepts in Recreation and Leisure Studies, Greenwood Press, Inc., New York.*

Sutterland, J. & Canwell, D. (2004), *Key Concepts in International Business, Palgrave MacMillan, Houndmills, IX.*

Tatarkiewicz, W. (1976), *Dzieje szesciu pojec: Sztuka. Piekno. Forma. Tworczość. Odtworczość. Przejycie estetyczne, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.*

Thota, H. & Munir, Z. (2011), *Key Concepts in Innovation., Palgrave MacMillan, Houndmills.*